

MONGOLIJA

Bernardo Karvaljo

Prevela sa portugalskog
Ana Kuzmanović Jovanović

Laguna

Naslov originala

Bernardo Carvalho
MONGÓLIA

MONGOLIJA

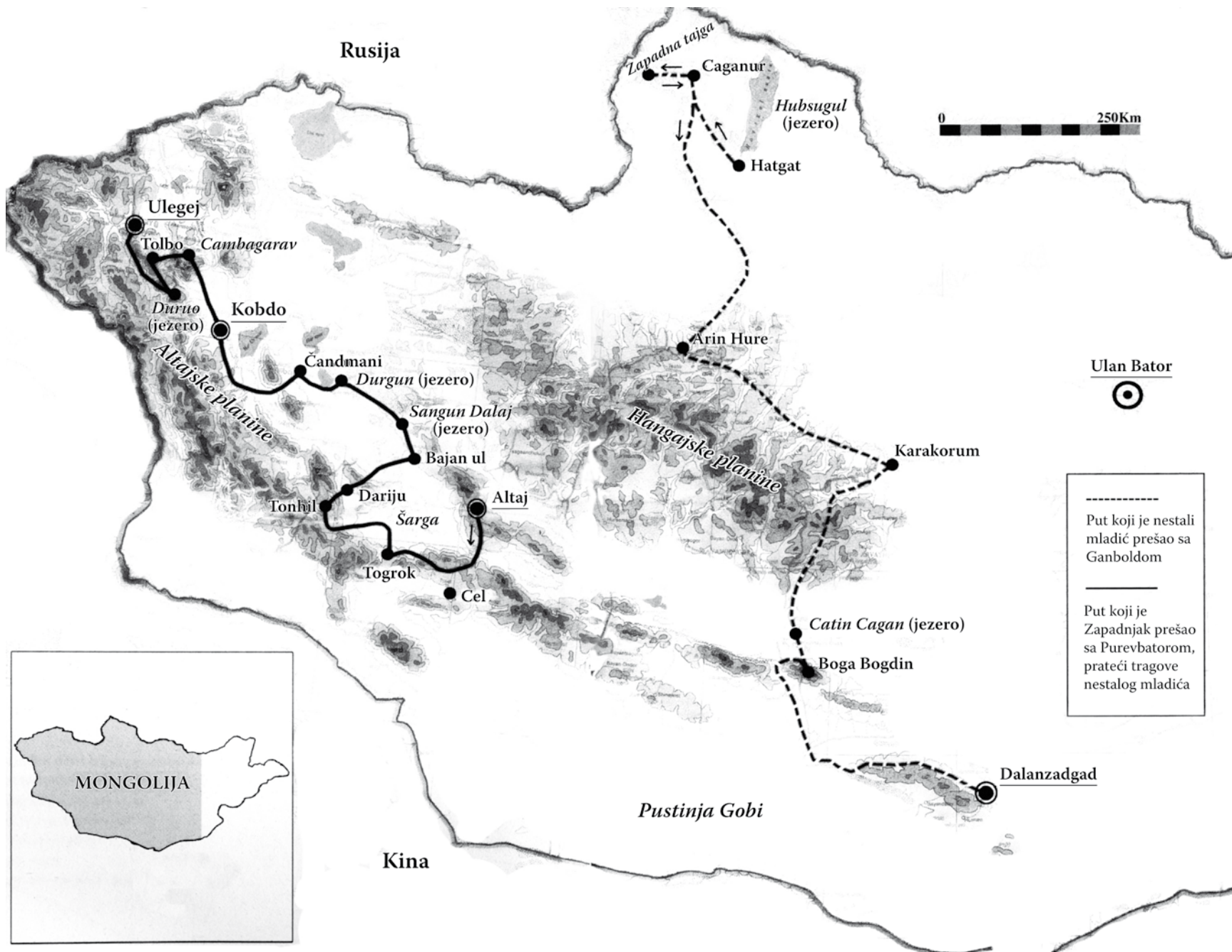
Copyright © 2003 by Bernardo Carvalho

First published in Brazil as MONGOLIA by Companhia
das Letras

Translation Copyright © 2008 za srpsko izdanje, LAGUNA

... kako su uzaludni njegovi naponi; uporno se probija kroz odaje unutrašnje palate; nikada neće uspeti da ih savlada; pa čak i da uspe, ništa neće postići; moraće da se bori da siđe niz stepenice; ako u tome i uspe, ništa neće postići; ostaće mu vrtovi kroz koje mora da prođe; nakon vrtova, druga palata koja ih okružuje; pa opet stepenište i vrtovi; pa još jedna palata; i tako hiljadama godina...

Franc Kafka, „Poruka od cara“

Rusija

Zapadna tajga

Caganur

Hubsugul (jezero)

Hatgat

Ulegej

Tolbo

Cambagarav

Duruo (jezero)

Kobdo

Altajskie planine

Candmani

Durgun (jezero)

Sangun Dalaj (jezero)

Bajan ul

Hangajskie planine

Arin Hure

Karakorum

Ulan Bator

Tonhij

Dariju

Šarga

Altaj

Togrok

Cel

Put koji je nestali mladić prešao sa Ganboldom

—————
Put koji je Zapadnjak prešao sa Purevborom, prateći tragove nestalog mladića

Catin Cagan (jezero)

Boga Bogdin

Pustinja Gobi

Dalanzadgad

Kina

1. PEKING–ULAN BATOR

Ime Zapadnjak dali su mu nomadi, koji nisu uspevali da izgovore njegovo ime dok je putovao s kraja na kraj Mongolije. Dugo nisam čuo ništa o njemu sve dok nisam pročitao reportažu u novinama. Vratio se iz Kine pre pet godina i napustio diplomatsku službu. Njegov neočekivani povratak dogodio se u isto vreme kada je dobio atipičnu upalu pluća u Aziji, što je nekima moglo zvučati ubedljivo, ali ne i meni. U novinama piše da je umro u pucnjavi između policije i bande otmičara kada je išao u favelu Pavaozinjo da plati otkup za mlađeg sina. Po dečakovim godinama, moglo se raditi samo o onome koji se rodio u Šangaju, neposredno pred njihov povratak u Brazil, kada je on odlučio da promeni život ne pruživši nikome objašnjenje za to. Po svemu sudeći, iz kuće je izašao u utorak ujutru, tiho, kako bi platio otkup. Nikoga nije obavestio, pogotovo ne policiju. Strogo je sledio naređenja otmičara. Pa ipak, policija ga je pratila, a da on to nije primetio.

Dečak je spasen, no on je poginuo na mestu okršaja. Imao je četrdeset i dve godine. Jasno je da niko neće biti okrivljen. Policija tvrdi da je bio nepromišljen. Nazvao sam jednog diplomatu iz Itamaratija* koji živi u Varšavi, a koji ga poznaje od malih nogu. Bili su prijatelji iz detinjstva. Bio je slomljen. Odlučio je da sedne u prvi avion za Brazil, koji je te iste noći leteo iz Frankfurta. Baš je kretao na aerodrom. Na osnovu onoga što je čuo od zajedničkih prijatelja, izgleda da je policija bila umešana u otmicu. On je pokušao direktno da pregovara sa otmičarima, a policajci, koji su pratili i njegove i poteze otmičara prisluškujući im razgovore, odlučili su da se osvete. Sahrana je upriličena sutradan ujutru. Kada sam pročitao vest, već je bilo kasno. Otkako sam se penzionisao, ne budim se u neko određeno vreme. U početku, još uvek sam izlazio ujutru u šetnju po plaži ili po parku Lagoa pre nego što pročitam novine. Pokušavao sam da stvorim neku rutinu. Uveče, prošlog Božića, uspeo sam samo da čujem naglo kočenje i neki tup udarac pre nego što sam se okrenuo i ugledao petogodišnju devojčicu u belom kupaćem kostimu, ćerku jedne od onih porodica prosjaka ili ljudi iz predgrađa koji dolaze na plažu vikendom i posade se poput pečuraka u senke palmi u centralnim delovima avenije, kako leti kroz vazduh, nakon što je pravo u nju udario auto pri punoj brzini, a zatim pada na zemlju, nepokretna, pod pogledima prestrašenih kupača, vozača i same majke. Mora da

* Palata *Itamarati* u Rio de Žaneiru, staro sedište Ministarstva inostranih poslova Brazila, po ekstenziji postala sinonim za ovo ministarstvo. (Prim. prev.)

je istrčala na asfalt misleći da je nedelja, kada je avenija zatvorena za saobraćaj. Mora da se rukovodila asocijacijama, jer je nedelja dan kojim je dolazila na plažu sa majkom. Problem je u tome što nije bila nedelja, mada je izgledalo kao da jeste; bilo je božićno popodne. Moglo je da se dogodi bilo gde, u bilo kom gradu, ponavljao sam u sebi, pokušavajući da ubedim sebe, kada sam, nakon sto metara, naleteo na grupu radoznalaca i policajaca koji su opkolili jedan od onih kombija koji služe kao autobusi, pretrpani ljudima, između San Konrada i Kopakabane. Na asfaltu se nalazila barica krvi. Jedan kupač kojeg sam pitao šta se desilo odgovorio mi je, ne mogavši da se suzdrži: „Ti, frajeru, misliš da samo ćurka završava pečena na Božić?“ Član jedne bande „neutralisao“ je člana druge, usred bela dana, na plaži, pred očima celog sveta. Telo je bilo u praznom kombiju. Gde sam to došao da umrem? Znam da to što sam video nije sve i nije najgore u poređenju sa ostalim, ali više nemam želju da izlazim. Osim unuka, koji dolaze retko i obično bez najave, nikoga više ne primam. Ne ostaje mi mnogo toga da uradim, osim da još jednom odložim projekat da postanem pisac, što činim otkako sam ušao u Itamarati u dvadeset i petoj godini, dok sada, sa šezdeset i devet, više nemam ni slabašan izgovor poslovnih obaveza niti stid da će me porediti s pravim piscima. Književnost više nije važna. Bilo bi dovoljno početi sa pisanjem. Niko neće obratiti pažnju na ono što ja radim. Više nemam nikakav izgovor za jednostavan i očigledan nedostatak volje i talenta. Činjenica je da me je vest o njegovoj smrti još više dotukla. Bio je to razlog više da ne

izlazim. Nisam posebno hrabar čovek, a s godinama sam bio to sve manje. U principu, ni on nije bio čovek sklon rizicima. Međutim, suprotno od onoga što se dešavalo sa mnom, njega su nestrpljenje i sudbina nepovratno gurali u opasnost. Mislio sam o tome, kada sam se najednom setio da mora da su još uvek kod mene stvari koje je ostavio u ambasadi u Peking u pre nego što se vratio u Šangaj i ponovo preuzeo, ne zadugo, položaj vicekonzula. Mogao je da ima briljantnu karijeru, jer bio je inteligentan i ambiciozan, bar ambiciozniji od mene, ali nije bio lak karakter. Nije bio stvoren da sluša naređenja, ili da zbog hijerarhije prećuti svoje mišljenje. Izabrao je pogrešnu profesiju. A ja sam dobro znao šta to znači. Moguće da je, vrativši se u Šangaj, već bio odlučio da napusti karijeru, što je i učinio godinu dana kasnije, iznenada i na zaprepašćenje svih, osim mene. Ne sumnjam da sam imao presudnu ulogu u toj odluci. Nije dugo bio moj podređeni, ali i to je bilo dovoljno da se uveri u grešku koju je načinio postavši diplomata. Pokušao sam da mu pomognem kako znam i umem, prepoznao sam u njemu nešto svoje, smatrao sam da još uvek nije kasno da ga spasem, no čak je i moje strpljenje imalo granice. Bilo je to dve godine pred moje penzionisanje. U životu sam mnogo grešio. Odustao sam od ličnih planova zarad sigurnosti i komoditeta koje mi je služba u Itamaratiju pružala, izgubivši zauzvrat deo duše. Nisam imao hrabrosti da prihvatim obaveze, nisam rizikovao, i ostao sam sâm. Kad bih bar mogao da se podičim nekom karijerom, ali čak ni to. U ono vreme, ambasador je preživljavao teške trenutke, suočavao se sa ličnim pro-

blemima zbog kojih je napustio Kinu na nekoliko meseci. Ja sam morao da preuzmem na sebe ambasadu, konzul je morao da bude premešten, prešao je na moju staru funkciju, čime je jedino preostalo pozvati vicekonzula iz Šangaja da preuzme konzulat u Peking. Nije to bio lak period ni za njega. Samo što je stigao. Trudna žena i dvogodišnji sin ostali su u Brazilu dok on ne sredi neku kuću i ne smesti se. Privremen premeštaj u Peking, kako bi zamenio konzula u vanrednoj situaciji, samo je otežavao stvari, čineći da njegov život još neko vreme visi u vazduhu. Ja nisam imao izbora. Nisam imao službenike na raspolaganju. Već sam bio rastavljen od svoje druge supruge – godinu dana pre toga odlučila je da se vrati u Brazil kako bi živela sa francuskim ambasadorom, što sam saznao na kraju – te nisam bio sklon prijemima niti društvenim obavezama, pa ipak sam se potrudio koliko sam mogao da njegov boravak u Peking u bude što je moguće prijatniji, imajući u vidu sve okolnosti, naravno; čak smo se i lepo razumeli, kada smo, krajem druge nedelje, imali prvu razmiricu (sve drugo, po mom mišljenju, bile su bezazlene rasprave), koja me je još više iziritirala, jer nisam razumeo razloge koje on nije mogao da mi pojasni. Smatrao sam da je neprimerno, puki kapric, da ne poslušam jedno izričito i vanredno naređenje Itamaratija. Tek kada sam, nakon više od sedam godina posle tog incidenta, naišao na vest o njegovoj smrti, odjednom sam se setio papira koji mora da su još uvek kod mene, pa kada sam počeo da ih čitam, proletelo mi je kroz glavu da ih on možda nije zaboravio pre nego što se vratio u Šangaj, već da ih je namerno ostavio, za mene, kao neku

vrstu objašnjenja. Ako ih nisam pročitao do tada, bilo je to ne toliko zbog nedostatka radoznalosti, koliko zbog toga što mi ga je u ono vreme bilo dosta. Nisam hteo ni da čujem za njega. U suštini, uvek sam mislio da su u pitanju bezvredna dokumenta. Toliko da sam ih strpao u jednu fasciklu i u selidbi ih poslao u Brazil sa ostatkom stvari i ne pogledavši o čemu je reč.

Otišao sam do ostave stana gde umesto provijanta držim nagomilana zastarela dokumenta i beskorisne sitnice zaostale sa tolikih putovanja i selidbi, i proveo sate tražeći fasciklu u koju mora da sam stavio one papire, koje sam slučajno pronašao među svojim stvarima u ambasadi kada sam pakovao kofere pred odlazak iz Pekinga, četiri godine pre toga. Ne znam ni da li sam nesvesno zaboravio da mu vratim fasciklu kada sam stigao u Brazil. Nikada ga nisam potražio. U početku sam odlagao telefonski poziv, izbegavao susret, nisam uopšte želeo da ga vidim, sve dok na kraju nisam zaboravio. To su papiri koje nikada nisam imao nameru da pročitam i čijeg se postojanja više nisam ni sećao, pohranjeni među svim onim stvarima koje mi ničemu ne služe, u dnu jedne ostave. Našao sam ih predveče, nakon što sam proveo sate otvarajući i zatvarajući prašnjave kutije. I dalje su se nalazili u istoj svetlozelenoj fascikli na kojoj sam napisao njegovo ime.

Ono što se desilo u Pekingu bilo je neočekivano. Ali logično, ja ne bih insistirao da mi je rekao. Uveče sam seo da pročitam papire, zapravo dnevnik koji je on pisao u obliku dugog pisma upućenog ženi u Brazil koje nikada nije poslao. Tek tada mi se čitava priča iskristalisala pred

očima. Nalozi su stigli iz Brazilije. Neki stari preduzetnik, invalid i udovac, sa očiglednim uticajem u vrhovima moći, bio je očajan zbog nestanka sina jedinca nekoliko meseci pre toga u Mongoliji, pa je tražio od Itamaratija da preduzme odgovarajuće mere i pomogne mu da ga pronađe. Uputstva koja sam dobio bila su nedvosmislena. Stigla su iz predsednikovog kabineta. Ambasador me je pozvao iz Rija kako bi se uverio da sam razumeo važnost te misije. Morali smo nekog da pošaljemo u potragu za momkom. Iz razloga koji nisu bili objašnjeni, a nije bilo na nama da ih dovodimo u pitanje, nisu želeli da mongolske vlasti budu obavestene, bar ne u početku. Nisu želeli da to postane zvanična misija. Ne znam u šta nisu imali poverenja i čega su se čuvali. Činjenica je da je poslanik trebalo da deluje kao istražitelj prerušen u običnog turistu, budući da nismo imali diplomatsko predstavništvo u Mongoliji. Razgovarao sam sa vicekonzulom za vreme ručka u restoranu u kojem smo obično jeli, u *Ritanu*, okruženi Rusima i drugim diplomatama, pored parka. Izložio sam slučaj, rekao sam da je stvar hitna i izvanredna, a on se pokazao zainteresovanim, smirio me je, nije mu to predstavljalo nikakav problem. Nije delovao zabrinuto zbog čudnih okolnosti misije. Ići će u Mongoliju. Pitao je za dečakovo ime. Nisam ga zapamtio. Rekao sam mu da ću mu ostaviti kompletan dosije u kancelariji. Ništa posebno, nekolicina pisama koje je otac nestalog razmenio sa Itamaratijem, ime i broj telefona mongolskog vodiča koji je pratio dečaka na putovanju i sa kojim smo već uspostavili prvi kontakt telefonom, i jedna fotografija – inače, sa onom aurom misterije koju

obično dobiju portreti nestalih, a da u suštini nema nika-
kve misterije. Vratio sam se sam u ambasadu. On je morao
nešto da kupi na pijaci Jabaolu, ako se ne varam, pre nego
što se vrati na posao posle pauze za ručak. Zamolio sam
sekretaricu da ostavi na njegovom stolu sve što nam je sti-
glo povodom slučaja, i otišao da rešavam druge zadatke.
Po podne je došao u moju kancelariju rastrojen, sa dosije-
om u ruci. Pričao sam telefonom. Zamolio sam ga da uđe i
da sedne. Bio je nervozan. Nije uspevaio da se smiri. Pomi-
slio sam da se desilo nešto strašno. Nešto sa porodicom u
Brazilu. Pripremio sam se za najgore. Kada sam spustio
slušalicu, okrenuo se ka meni i rekao da ne može da ispuni
zadatak, izvinjavao se, ali nije bio u stanju da ide u Mon-
goliju. Duboko sam uzdahnuo. Upozorili su me da s njim
nije lako, ali do tada je sve išlo glatko. Već sam počeo da
pretpostavljam da su u pitanju intrige zbog nesimpatija iz
Itamaratija. Čak sam smatrao zabavnim naše intelektual-
ne prepirke. No, u pitanju je bilo više od običnog razočara-
nja. Stvar je bila ozbiljna i izuzetna. Nije razumeo. Pokušao
sam da budem strpljiv. Pitao sam ga o čemu je reč, zašto se
predomislio. Klimao je glavom. Bio je uzbuđen. Rekao je
da nije ništa. Da je reč o njemu. Ne može da ide. Tada sam
eksplodirao. Bolje rečeno, odlučio sam da se ne raspra-
vljam. Osobe poput mene ne eksplodiraju. Važno je razu-
meti da su mi njegovo odbijanje i nedoslednost izgledali
kao neurotičan kapric. Pretpostavka da bih ga ja mogao
osloboditi obaveze bez ikakvog razumnog razloga, jedno-
stavno zato što više nije hteo da ide, zato što se predomi-
slio iz nekakvog subjektivnog razloga koji mi se činio još

frivolnijim jer nije hteo da mi ga otkrije, razbesnela me je.
Ja sam već bio prilično nervozan zbog odgovornosti što
menjam ambasadora, trudio sam se da njegov boravak u
Peking u bude što je manje moguće neugodan, i ta iznena-
dna promena stava izgledala mi je kao izdaja, ili bar kao
nedostatak razumevanja i zahvalnosti za moj trud. Polu-
deo sam, no poneo sam sa kao diplomata suočen sa nepri-
jatnošću. Reč je o tehničarima koja se nauči s vremenom i u
radu s nadređenima. Pravio sam se da nisam čuo. Pono-
vio sam uputstva. Nisam više pitao zašto ne može da ide.
Ponovio sam uputstva – trebalo je da krene za dva dana –
i zamolio sam ga da se povuče, imao sam druga posla.

Dnevnik koji je počeo da piše nekoliko dana pre našeg
sukoba, a nedelju dana nakon što je stigao u Peking, poka-
zuje da više nije bio u formi. Potpuno se promenio. Radilo
se o nesrećnoj podudarnosti. Prvi put je u Aziji. Prihvatio
je mesto vicekonzula u Šangaju kako bi pobeo iz kruga
moći, kako bi bio što dalje od svega onoga što je najviše
prezirao u toj karijeri. Saosećao je sa Šangajem, s haosom i
suprotnostima grada koga je zvao kurvom u pismu-dnev-
niku upućenom u principu ženi u Brazilu, ali koje nikad
nije poslao i za koje sada sumnjam da je bilo upućeno
meni, bar od trenutka kada je shvatio da ne može da odbi-
je zadatak, kada sam ga primorao da ode u Mongoliju.
Otkako je stupio u Šangaj, grad mu se učinio surovim i
nestvarnim, još jedna prestonica moći, poput Brazila ili
Vašingtona, a to je upravo ono što je pokušavao da izbe-
gne. Patio je od nestvarnosti. Bila je to još jedna mora.

PALATA U PUSTINJI

1. jun. Ovde sam već nedelju dana. Nizak oblak nad gradom stvara nesnosnu vrućinu. Ovako je otkako sam došao. Kao u Šangaju. Ali, za razliku od Šangaja, ovde je arhitektonska slika nehumana. Peking je grad ekstrema. Haos se već decenijama proteruje iz grada. Šangaj su velikim delom sagradili stranci, za dobrobit stranaca, koji su se, pak, prema Kinezima odnosili kao prema životinjama i terali ih iz svog vido-kruga, čime su samo podsticali suprotnosti koje se tamo do dan-danas održavaju u tragovima urbanizacije. To je grozan grad ali, ironično, humaniji od Pekinga. U Šangaju, tik uz bedu, kriminal i ropstvo, podignuta su emblematična, zadivljujuća, udobna, zaštićena mesta, privilegija bogatih i kolonista; reč je o kućama, klubovima, hotelima, vilama, parkovima i ulicama s drvoredima, koji na neki način predstavljaju duh kolonijalnog, eksploativnog, osvojenog, uzurpiranog grada kurve. Kuće koje danas nisu pretvorene u muzeje zauzele su kineske porodice, a mnoge su pretvorene u favele. U jednoj od tih prelepih buržujskih kuća, u Francuskoj četvrti, dok su se stranci zabavljali na luksuznim prijemima u komšiluku, Džou Enlaj je sa svojim drugovima planirao komunističku revoluciju. Suživot konflikta, sukoba i razlika, koji čak nije ni prikriven, čini od Šangaja grad prepun nejednakosti no živ. Nasuprot tome, u Pekingu već decenijama, verovatno i vekovima, pokušavaju da proteraju iz grada sve suprotnosti. To su veliki prostori, terase i avenije za potčinjene i poslušne građane, pored poslednjih ostataka starih hutonga, haotičnih naseobina poput lavirinta,

favela od cigala i kamena zasnovanih na starom rasporedu mongolskih logora. Parkovi su poput ostrva oivičenih velikim avenijama. U suštini, to su zatvori. Razbacane zgrade izdaleka izgledaju kao kule nekog naučno fantastičnog grada, svet istovremeno futuristički i dekadentan, pritisnut oblacima prašine i magle, koji, čineći sunčevu svetlost nejasnom i slabom, pretvaraju horizont u fatamorganu, slepu želju za svakoga ko želi da pobegne iz ovog mesta bez izlaza, mesta koje uzalud pokušava da ostane neutralno, uprkos svoj krajnje atavističkoj prljavštini, te najraznovrsnijim i najodurnijim mirisima koji na svakom koraku ulaze u nos. Monumentalna arhitektura kapija starih gradskih zidina i njegovog jezgra Zabranjenog grada pritiska čoveka svojom grandioznošću, svodeći ga na beznačajnost. To je tiranska, a istovremeno veličanstvena i neprijateljska arhitektura, poput palate podignute usred pustinje samo da bi zadivila onoga koji prolazi tuda umirući od žeđi i pokušavajući da izbegne fatamorgane. Ogromni prostori i terase sa kojih je posećeno drveće ili vegetacija osnova su grada čiji nacrt počiva na ideji lavirinta (bedem za bedemom); čak i kada vam nikakva građevina ne stoji na putu, teško je ići napred, kao da vas neki teret primorava na nepomičnost, kao da svakim pokretom skrećete s puta. Peking je arhitektonska materijalizacija osećaja lavirinta koji pružaju pustinje. Kada nema pred sobom zidove i bedeme koje treba zaobići, ogromni prostori čine da čovek dobro razmisli pre nego što načini prvi korak. Ideja bedema i zidova koji se nižu jedan za drugim, koja je toliko fascinirala Kafku i Borhesa, predstavljena je na donjem spratu prestonice, čak i kad nema građevina,

čak i tamo gde su zgrade i stari hutonzi srušeni kako bi se izgradile velike avenije i prazne terase i dobio izgled panorame nekakvog predgrađa. Ideja lavirinta usađena je čak i u gradsko podzemlje. Nema načina da se pobegne. Kao da je lavirint zarazio i samu geografiju; ima ga u tlu, u zemlji, i tu će ostati čak i da grad jednog dana nestane. Lavirint je praznina. Peking je grad napravljen tako da vas ne pušta da uđete, a na kraju vam ne dâ da izađete. Grad zamišljen iz opsesivne perspektive odbrane, bez ikakvog obzira prema dobrobiti građana. Samo najdublja unutrašnjost Zabranjenog grada pokušava da bude prijatna. Zadovoljstvo, skriveno, čuvano, zabranjeno običnim ljudima, zaključano iza sedam brava, jeste i zatvor i najdublja izolacija za onoga koji u njemu uživa. Privilegija se nalazi u centru lavirinta. Skučen prostor. Čuvajući toliko sebe i čuvajući svoj užitak od spoljašnjih pretnji, car postaje sopstveni zatočenik.

Postoji palata unutar Zabranjenog grada koja me je zanimala još više nego druge, a vi ste jedina osoba na svetu koja može da razume o čemu to govorim. Zove se Palata nebeske čistote. Navodim tekst objašnjenja sa ulaza: „Tokom vladavine cara Jong Ženga (koji je na vlast došao prekinuvši naslednu lozu državnim udarom – zagrada je, naravno, moja), prestolonaslednik je bivao biran tajnim putem; car, bojeći se izdaje i državnih udara (kojim se on sam iskorištio), odlučio je da svoj testament sa imenom sina koji će ga naslediti stavi u kutiju, a nju sakrije iza jedne horizontalne table iznad carskog prestola u ovoj palati. Kutija je trebalo da bude otvorena tek pošto car umre.“ Možete li da zami-

slite sve intrige koje je ovo izazvalo, pod izgovorom sprečavanja državnog udara?

U potrazi za malo vazduha, iznajmio sam bicikl i otišao da posetim hutonge pored jezera Huhaj. Uzalud. I oni su skućeni i smrdljivi na ovoj toploti, a mora da je na zimskoj hladnoći nemoguće boraviti u njima. Neko bi mogao otići u krajnost da brani teoriju po kojoj i hutonzi, kao lavirinti, predstavljaju oblik otpora vlasti predstavljenoj u dugim avenijama i terasama, ali to bi bilo glupo i površno razmišljanje. Glavno je da nigde nema užitka ni olakšanja. Sve je previše otvoreno ili previše ograničeno. Nema sredine.

Zastrašujući je bio utisak da me jedan mrtvac nazove glupim i površnim, da se prepoznam već na početku dnevnika čoveka ubijenog to popodne dok je pokušavao da spase sina, ostavljajući mi u nasledstvo svest o mom nerazumevanju i neosetljivosti. Zahvaljujući dnevniku, shvatio sam da ništa nisam shvatio šest godina ranije. One nedelje kada je on stigao raspravljali smo o Pekingu i u onome što je, u načelu, pisao ženi, i video sam tragove reakcije na moje argumente. Kada je počeo da napada Peking, pitao sam ga zar nije primetio bogatstvo sukoba koji se pojavljuje kroz arhitekturu grada. *Hutonzi*, stvoreni po uzoru na haotične mongolske logore, bili su za mene prirodna reakcija na moć, bili su to lavirinti čiju je moć komunistički režim pokušavao da uništi, stvarajući velike prostore i avenije. Bilo je to tako očigledno. *Hutonzi* su bili odgovor na potpunu ogoljenost i ugnjetavanje i bili su izraženi svuda;

od Zabranjenog grada do komunističkog urbanističkog projekta. Ja sam bio taj koji ga je pitao zar nije video da se tu radilo o spontanosti otpora centralizovanoj vlasti. Logično je da centralizovana vlast pobeđuje, ali stvari nisu bile tako jednostavne kao što je on hteo da bude. Tek sada, nakon što sam pročitao dnevnik, razumem njegovo interesovanje za Palatu nebeske čistote, i shvatam da sam ja taj koji je razmišljao jednostavno. Njegova smrt pri plaćanju otkupa za sina još je tužnija u svetlu ovakvog razmišljanja. Prenosim još neke delove dnevnika koji govore o gradu:

2. jun. Istinski prostor za uživanje nalazi se izvan centra, na periferiji. Otišao sam taksijem do Letnje palate. Caru, a i celom dvoru, bilo je potrebno mesto poput tog kako bi pobeegli od zamki vlasti u koje su i sami bili upleteni. Verovatno je reč o najprijatnijem mestu u okolini Pekinga; samo da nije hordi turista. Nisu ga zapadnjaci tek tako bombardovali više puta, uništavajući poput autističnih varvara jednu izvanrednu relikviju lokalne kulture, kad god su hteli da potčine Kineze i prisile ih da otvore Kinu za trgovinu sa spoljnim svetom. Letnja palata su pluća grada ugušenog vlašću. Izašao sam iz nje mrzeći licemerstvo Engleza i Francuza, koji brane kulturno blago čovečanstva samo kada je to u njihovom interesu.

4. jun. Kad god mogu, hodam gradom pre nego što odem u ambasadu. Pre nekoliko dana bio sam u parku Nebeskog hrama. Po prvi put, Peking mi je delovao ljudskije. Ujutru,

park zauzimaju stari ljudi koji vežbaju na različite načine, u skladu sa svojim željama. Situacija je, manje-više, ista i u Šangaju. Jedan muškarac igra tenis sam, loptice privezane za reket lastišem. U jednom kraju parka, grupe staraca i starica, ali i sredovečnih muškaraca i žena, igraju uz zvuk salonske ili disko muzike, što sam primetio i u drugim gradskim parkovima. Ima i onih koji radije vežbaju taj-či uz kinesku muziku. No, najneverovatnije od svega jeste videti kako stari ljudi prihvataju zapadnjačku pop muziku. Po prvi put ti su mi ljudi delovali veselo, živo, a ne tek puka masa zombija na biciklima. Neki su radili gimnastiku sa drvećem, drugi su igrali badminton reketima u obliku doboša, u obe ruke po jedan. Ali, fatamorgana nije dugo trajala. Dovoljno je bilo da ponovo stupim na ulice pa da mi se vrati utisak da je preda mnom društvo potpuno nezainteresovano za umetnost i za estetske užitke. Narod pragmatičan i prost, suprotno Japancima; kao da im je osećaj za estetiku potpuno stran. Moguće je da postoji jedna aktivna manjina zainteresovana za umetnička pitanja, ali to se ne pojavljuje pred očima pridošlice, na vidiku nema bioskopa ni pozorišta, ničeg osim zapadnjačkog popa recikliranog u lokalnoj kulturi. Nikada, ni u jednoj zemlji u kojoj sam boravio, nije mi umetnost izgledala tako nepotrebna, gotovo nepostojeća ili bar nevidljiva, uprkos svim koristoljubivim naporima zapadnih tumača i trgovaca umetninama da prodaju ideju kako u savremenoj Kini umetnost prosto cveta. Za mene, to je jedna od najstrašnijih predstava pakla, automatsko stanje pragmatične nesreće, stanje najobičnijeg preživljavanja. Lepota jedne zemlje kao što je Brazil počiva u

tome što čak i u bedi, i uprkos njoj, cveta narodna umetnost koja nije tek puka rukotvorina ili folklor, pogotovu u muzici. Imam utisak – i već čujem kako mi govore da grešim i kako sam pun predrasuda – kako je u Kini ideja savremene umetnosti, u najboljem slučaju, zapadnjački koncept koji je jedna elitistička manjina prisvojila načinivši od njega običan pastiš. Utisak je da kultura ne vrednuje nijedno estetsko osećanje, osim onog apsolutno neposrednog i neophodnog. Kuda se delo vekovno arhitektonsko nasleđe? Nikada nisam video grad s toliko zastrašujućih zgrada u izgradnji ili onih tek izgrađenih. Nisu nimalo zainteresovani za umetnost ili udoban život. Dovoljno je da se preživi. Zbog toga sam na kraju zaključio da vežbanje u parku može na prvi pogled da deluje veselo, ali ono nije ništa drugo do ispunjavanje još jednog zadatka, još jednog naređenja kao i svakog drugog, i na kraju krajeva, svi posećuju parkove počevši od određene životne dobi, svi stari ljudi vežbaju, kao što sva deca idu u školu, a svi odrasli na posao. Peking je ogroman mravinjak u kojem svi obavljaju određene zadatke.

Najveća tragedija i ironija u svemu tome jeste to što „lepote Brazila“ nisu mogle da ga spasu. Više puta smo se raspravljali o kulturi u Kini. On tek što je stigao, a već je bio pun ideja. Ja sam bio navikao. Ima jedna stara izreka koju sam mu uzalud ponavljao, kako bi pokušao da se suzdrži: „Kada stignu u Kinu, stranci odmah hoće da napišu velike traktate. Dolaze puni ideja. Nakon godinu dana, već nisu sposobni da napišu više od nekoliko redova.“ Stvarnost je

mного složenija nego što izgleda. Ne razumemo ništa od onoga što vidimo u Kini. Uprkos tome, on je nastavljao po svom. Treba biti neznalica pa govoriti. Čovek koji poznaje stvari nema potrebu da ide naokolo pričajući o njima, tražeći nekoga ko će mu protivurečiti. Trebalo mi je vremena da to shvatim. Trebalo mi je vremena da shvatim da je bilo smirenja u njegovom naizgled arogantnom stavu, a da su njegovi površni komentari u suštini bili samo pokušaj da razume. Njegove provokacije bile su poziv u pomoć; hteo je da mu neko objasni ono što je očajnički pokušavao da shvati. Kada sam saznao da ga zanima umetnost, odveo sam ga u najvažnije galerije, u ateljee izvesnih umetnika. Ali, ništa mu nije bilo ubedljivo. Raspravljali smo o svemu. U početku, to mi je bilo zabavno. Protiv svega je imao argumente. Govorio je pun sebe o onome što je jedva poznavao. Čak mi se dopadao odlučan ton kojim je branio svoja gledišta i pokazivao svoje neznanje usred sveskolike diplomatske apatije. Prvi put posle dugo vremena, mogao sam da razgovaram s nekim ko zaista govori ono što misli, čak i kada je reč o budalaštini. Možda su mu ideje bile pogrešne, ali su bar bile njegove, i bio je dovoljno hrabar ili nesvestan da ih iskaže. Postojala je međutim, jedna vododelnica, jedna večera kada sam po prvi put pomislio da preteruje i baš se iznervirao kada mi nije dopustio da ga prekinem. Bilo je to u kući jedne koleginice iz naše ambasade u Indiji. Celu noć je izlagao svoje apsurdne stavove o stvarima koje, kao i obično, nije poznavao, ostavljajući druge goste zgranutim. Među nama, u redu. Ali, pred drugima je bilo sramotno, nisam mogao da oćutim.